

תוכן עניינים

4.....	מבוא
5.....	1. יחסי גומלין בין מורה לתלמיד
5.....	1.1 רקע ותיאוריה
7.....	1.2 מאפיינים וסוגים של יחסי גומלין
8.....	1.3 חשיבותם של יחסי הגומלין בין המורה לתלמידיו
9.....	2. הישגים לימודיים
10.....	2.1 בין שיטות פוזיטיביסטיות לקונסטרוקטיביסטיות להערכת הישגים
13.....	2.2 מאפיינים ודרכי הערכה של תלמידים
16.....	3. השפעה של יחסי גומלין על הישגי התלמידים
16.....	3.1 בחינה אמפירית של הקשר בין יחסי גומלין לבין הישגי התלמיד
17.....	3.2 סוגים של יחסי גומלין והשפעתם על הישגי התלמיד
20.....	4. דיון וסיכום
23.....	5. מקורות

מבוא

תהליך ההוראה, כפי שפותח והובן לאורך השנים, הינו תהליך מורכב, עליו משפיעים גורמים רבים. 'הלמידה', הינו בסופו של דבר, תיאור של תהליך קוגניטיבי, שבו מפתח התלמיד תובנות חדשות המשפיעות על התובנות שכבר פיתח קודם לכן, ומעצב אותם לכדי תמונה קוהרנטית (מור, 2017). במילים אחרות, בשנים ובעשורים האחרונים, גדלה ההבנה כי התהליך הלימודי הינו תהליך אשר כלל אינו מסתכם בהעברת ידע או תוכן ממורה לתלמיד. לחלופין, תהליך זה הינו תוצאה של פיתוח הדרגתי, קוגניטיבי, אך גם רגשי של 'תמונות מנטאליות', אשר הופכות ללמידה יעילה כאשר המלמד והלומד יוצרים קשר המאפשר להם להבין זה את צרכיו של זה (כהן-עזריה, 2021).

על כן, כיום מלאכת ההוראה נתפסת בתור כזו המתמקדת במחויבות המורים לצמיחה ולהצלחה של כל תלמידיהם, כיחידים וכקבוצה. ממחויבות זו נגזרים מאפייני הקשר בין המורה לתלמיד או לתלמידה: קשר חם, דואג ואכפתי, המבוסס על היכרות טובה עם עולמם של התלמידים ועל כבוד ואמון הדדי, תוך שמירה על כללי האתיקה (Shirvanian & Michael, 2017). כלומר, אחד המרכיבים של המורה 'האידיאלי' הינו מורה אשר מסוגל להכיר את המאפיינים הרגשיים והחברתיים הכלולים בתוך תהליך הלמידה, כדי להשפיע בצורה החיובית והמשמעותית ביותר על הישגי התלמיד (הרפז, 2014).

על רקע היבטים ונקודת מוצא זו, בעבודת מחקר זו אבקש להבין כיצד מאפיינים אלו מסייעים לתלמיד, אם בצורות עקיפות, ובאם בצורות ישירות, ואם בצורות גלויות ואם בכאלו סמויות, את משפרות את הישגיו. על כן, שאלת המחקר שעוצבה לטובת העבודה הינה: **האם וכיצד הקשר בין מורה לתלמיד משפיע על ההישגים הלימודיים?** כאשר מתוכה ניתן להסיק כי המשתנה הבלתי תלוי הינו יחסי הגומלין בין המורה לתלמיד, שאופיים כמובן מושפע מגורמים רבים, אבל עובדת קיומם של יחסי גומלין במהלך תהליך הלמידה אינו מוטל בספק. המשתנה התלוי, הינם ההישגים של התלמידים.

כדי לבחון את שאלת המחקר שעוצבה, יתבצע שימוש במסגרת עבודת מחקר זו, במחקר העיוני, כזה המבקש לשלב את המאמרים העדכניים והאמפיריים הנוגעים לקשר הישיר והעקיף, הסטטיסטי והתיאורטי הנובע מהבנת כל אחד מהמשתנים והמושגים בנפרד, ולאחר מכן בחינתם זה מול זה לצורך יצירת דיון אשר עשוי להוביל למסקנות חדשות.

על כן, עבודה זו תתחיל בפרק הראשון, אשר יעסוק במשתנה הבלתי תלוי, בדמות יחסי הגומלין והקשר הקיים בין המורה לתלמיד, במסגרת שיתוף הפעולה שלהם יחד בכיתה. פרק זה יבחן את התיאוריות הקיימות בנושא, ואת המחקר המבטא את החשיבות של יחסי הגומלין למילוי מטרותיו של המורה, אלו החינוכיות ואלו המקצועיות. בפרק השני, אבחן את המשתנה השני, בדמות פירוק ובחינה של המושג המופשט והמורכב של 'הישגיות', והדרך הנכונה לבחון אותו בדרך להקניית כלים והסללה של תלמידים למסלולים שונים של תעסוקה בחייהם הבוגרים. בפרק השלישי, אבחן את המחקר קיים לגבי הקשר בין יחסי גומלין לבין הישגי התלמידים, וזאת כדי לפתח דיון וסיכום של אותם נתונים שנאספו במסגרת שלושת הפרקים הקודמים.

יותר מתמיד, במציאות טכנולוגית, ובמציאות של מגפת הקורונה, חוזרים ועולים הקולות המצביעים על החשיבות חסרת התחליף של הקשר הרגשי בין המורה לתלמיד. מחקר זה יבקש להבין לעומק משמעויות של חשיבות זו, לעתידם של תלמידי ישראל.

1. יחסי גומלין בין מורה לתלמיד

פרק זה יחולק לשלושה חלקים עיקריים. בחלק הראשון אגע ברקע ובתיאוריה מאחורי המושג של יחסי גומלין כפי שזה מתבטא בין המורה לתלמיד, תוך התייחסות ליחסי גומלין במסגרת הכיתתית בפרט. בחלק השני אבחן את המאפיינים ואת הסוגים השונים של יחסי גומלין כדי להבין את משמעותם בכיתה, ולבסוף, אגע במחקרים העוסקים במושג של יחסי גומלין בין המורה לתלמיד ומגדירים את משמעותם בהתאם לתיאוריה ולמחקר האמפירי המקומי והבינלאומי הקיים בנושא.

1.1 רקע ותיאוריה

יחסי גומלין הינו מושג כללי ובסיסי אשר מתאר את האופן שבו, מיוצרת השפעה על שני צדדים הנמצאים במגע זה עם זה (מגע פיזי, תקשורתי, וכדומה). במבנה הלימודי, יחסי הגומלין עוסקים לרוב באופן שבו הילד נמצא ביחסי גומלין, או במילים אחרות, בקשר עם הסביבה, שאחת הדמויות המשמעותיות והאינטנסיביות ביותר עמה הוא נמצא בתקשורת, הינה המורה עצמו, או מספר של מורים המתנהלים עם התלמיד (Theisen-Homer, 2021). במציאות החינוכית, נהוג לשייך את המושג יחסי הגומלין, אשר נחקר ותואר תחת מסגרות שונות, באמצעות משנתו של ויגוצקי (Vygotsky), הוגה חינוכי חשוב, אשר לצד אחרים, פיתח את התיאוריה הפסיכולוגית-חברתית, או במילים אחרות, את הלמידה הקונסטרוקטיביסטית, אשר כיום נמצאת בלב הקונסנזוס החינוכי-אקדמי, אותה מקדמות מערכות חינוך, בארץ ובעולם. תיאוריה זו מחליפה בהדרגה, גם אם באיטיות, את הלמידה המסורתית (מור, 2017).

על פי רזי הלמידה הקונסטרוקטיביסטית, למידה איכותית (ובעברית – 'למידה משמעותית', כפי שזו מוגדרת במערכת החינוך הישראלית), הינה למידה אשר מציבה את הדגש ואת מרבית משקלה על פיתוח של כלי למידה אותם נדרש לרכוש התלמיד, כאשר תוכן הלמידה עצמו הינו באופן יחסי משני. ללמידה הקונסטרוקטיבית מאפיינים רבים, הקובעים כי בלמידה כזו, נדרש התלמיד להיות מעורב, להבין את המשמעות הרחבה והערך הכולל של למידתו, תוך שהוא מפתח כלים אשר יאפשרו לו ללמוד באופן עצמאי, יפתחו אצל התלמיד חוש ביקורתי ויאפשרו לו לזהות את האופן שבו חומר הלימוד רלוונטי עבור חייו היום וכפי שיהיה רלוונטי עבורו כאשר זה יגיע לבגרותו ועל כן יבקש להשתלב במציאות החברתית והכלכלית בקהילתו (הרפז, 2014).

הלמידה הקונסטרוקטיבית, נבדלת בעוד שני עקרונות מרכזיים, המסבירים היטב את חיבורה ליחסי גומלין ואת חשיבותם של יחסי הגומלין ברמה התיאורטית. ראשית, ובניגוד ללמידה הפוזיטיביסטית, אותה היא מבקשת להחליף, חומר הלימודים 'אינו מוחלט', במובן שכל פריט ידע, ברמה העקרונית, תלוי בפריטי ידע אחרים, עליהם ניתן תמיד להטיל ספק, לחקור ולפתח מהם תובנות חדשות, ובמילים אחרות, הכל מותנה ותלוי זה בזה. המשמעות הגדולה של הבדל זה, היא שבלמידה הקונסטרוקטיבית מורה כבר אינו צפוי להיות מקור ידע בלעדי (כזה שהוא ממילא אינו יכול עוד להיות במציאות הטכנולוגית-חברתית של ימינו, שבה לכל תלמיד מכשיר חכם כזה או אחר, המכיל מידע וידע שאף אדם אחד אינו יכול להחזיק לבדו), אלא לחלופין, סוג של 'מנחה', המלווה את התלמיד בעבודתו העצמאית והמשותפת (Haslip, Allen-Handy & Donaldson, 2020).

גישה זו משמעותית, מכיוון שלדידו של ויגוצקי, ותחת הגישה הלימודית-חברתית-פסיכולוגית, עצם הלמידה בנוי, נבנה ומועשר מתוך היחסים של התלמידים עם הסובבים אותם. על פי גישה זו, התפתחותה של למידה נובעת מתוך ובאמצעות 'תמונות מנטאליות', המפתחות הבנה כלפי נושא